

Foto: Unsplash

KULTUR | NOVELL

De förälskade fångarnas dilemma

AV KARINE NYBORG | 22 JULI 2024

Karine Nyborg är författare och professor i ekonomi vid Oslo universitet

Ekonomi förknippas ofta med pengar och politik. Men inte av alla. Ekonomiprofessorn Karine Nyborg har i en novellsamling kopplat samman ämnet med bröllopsresor, ensamhet och lojalitet. I novellen ”De förälskade

fångarnas dilemma”, frågar hon sig hur det spelteoretiska fångarnas dilemma hade artat sig om fångarna i fråga varit kära.

Berättelsen om fångarnas dilemma är välkänd och central inom spelteori. Det färre känner till är vad som hände efteråt.

Så här lyder historien: två fångar är misstänkta för att ha samarbetat i ett väpnat rån. De förhörs var för sig, utan möjlighet att kommunicera med varandra. Förhørsledaren ger de båda fångarna följande alternativ: maxstraffet är tre års fängelse. Om båda erkänner, får de två år var. Om båda förnekar skuld håller inte bevisen för en fällande dom för rånet, och var och en döms till ett halvt års fängelse för olaga vapeninnehav. Men om bara en av dem erkänner går denne fri medan den andra måste avtjäna maxstraffet på tre år.

Däri ligger dilemmat: om du erkänner får jag två år om jag gör detsamma, och tre om jag nekar till brott. Om du nekar till brott går jag fri om jag erkänner, men sitter inne i ett halvt år om jag förnekar. Alltså: oavsett vad du gör, är det bäst för mig att erkänna. Och eftersom detsamma gäller dig kommer vi båda att erkänna och få två års fängelse – trots att vi hade kommit undan med sex månader var om vi bara hade hållit mun.

När jag släpptes ut den 24 januari visste jag att du skulle frigges samtidigt. Men eftersom du inte hade suttit i kvinnofängelset tog jag bussen till staden utan att titta efter dig. Det var på förmiddagen och inte mycket trafik. Farten fick mig att må bra, motorljudet, vibrationerna, draget från ett otätt fönster. I vänsterfilen dundrade en lastbil förbi, presenningen var lös, ena hörnet fladdrade gult genom snöyran, vi passerade en bensinstation, ett köpcenter med tomma parkeringsplatser, bostadskvarter omgivna av nakna lövträd. Jag blev rörd, särskilt av den gula presenningen, jag hade trots allt suttit inne i två år, och inte heller på vanligt sätt med permissioner och frigång. Jag hade suttit inne på grund av en spelteoretisk princip, och det ger ju inte utrymme för någon flexibel tolkning av regelverket.

Framför mig satt en mörk kvinna med håret i hästsvans. I knät hade hon ett sovande barn, hans panna vilade mot hennes hals, hans andetag fick axlarna att höjas och

sänkas i en knappt synlig rytm. Jag hade inte rört vid någon på två år. Jag tittade på snön som yrde upp längs med asfalten utanför bussen, jag tänkte på vårt sovrum, din lätta snarkning de morgnar jag vaknade först, jag undrade om de som bodde där nu brukade lägga sig intill varandra de också, i några minuter bara, innan de klev upp.

Efter Sinsen tätnade trafiken. Folk sprang över gatan, skyndade sig längs trottoarerna gömda bakom halsdukar och uppvikta jackkragar, en skåpbil slirade på det hala underlaget, spårvagnen tvärbromsade. Resenärer gick av och på. Jag hade funderat i två år. Mina slutsatser hade varit glasklara. Hur kunde en liten bussresa göra mig så osäker?

Bussen stannade för rött ljus. Jag hamnade precis vid ett skyltfönster fyllt med armbandsur och väggklockor. Någon rörde sig där inne. Det var inte samma urmakeri, det låg närmare älven; ändå vände jag mig bort. Människan är ett djur. Då och då är det obehagligt att påminnas om det.

Framme vid centralstationen slog en fuktig vind emot mig, frostdimma kom drivande in från sjön. Över torget sprang folk på väg till eller från något, i grupp eller ensamma, vid hållplatserna, vid övergångsställena. Vi hade frigivits samtidigt, de flesta busslinjerna slutade i det här området. Jag stod kvar och sökte efter dig med blicken, jag vet inte hur länge, kall, till slut avdomnad. Hur kunde jag tro att jag fortfarande skulle känna igen dig efter två år utan kontakt? Hur kunde jag inbilla mig att jag skulle hitta dig efter det som hänt, att du inte hade satt dig på första tåget till Drammen, på väg hem till kvinnan med de röda lockarna?

En gång hörde jag ett radioprogram om fiskforskning. Vi har inga skäl att tvivla på att fiskar känner smärta, sa forskaren, vad gäller den sortens funktioner är deras hjärnor mycket lika våra. Men de kan väl inte känna lycka? frågade intervjuaren, de blir väl inte förälskade? Det vet jag inte, sa forskaren, men skulle jag gissa, skulle jag gissa att de kan det.

Jag hade ingen telefon, inga pengar, ingenstans att gå. Frostdimman rullade in från sjön; jag följde den, bort från stationen och centrum, mot hamnen, bodarna och kajen.

Kärlek är inte längtan, begär: de är symtom på något som kan vara så mycket annat, kärlek är att ligga intill varandra innan man kliver upp, morgon efter morgon, så ofta att beröringen blir kvar i huden, inte hinner försvinna, är kvar på tunnelbanan, vid tvättbaljan, i affären.

Jag gick den väg du och jag förut brukade gå tillsammans när vi skulle till Vippetangen för att hinna med färjan till Hovedøya om somrarna, sådana dagar då vi kunde stanna där ute hela dagen: bada från de yttersta klipporna, ligga på mage bredvid varandra och torka i vinden, tätt intill varandra, medan myrorna forslade med sig smulor från vår matsäck över solvarm, ojämn sten.

Myror skiljer sig helt från fiskar. Myror är haplodiploida organismer. Obefruktade ägg blir hanar, befruktade ägg blir honor, i en process som skapar nära släktband. I myrstackar med en drottning kan arbetarna ha uppemot 75 procent gemensamt genmaterial, jämfört med 50 procent hos mänskliga syskon. Evolutionärt sett kan detta, menar vissa forskare, förklara varför myror samarbetar så tätt, nästan som om de vore ett. Nästan. De är inte ett. De är högst trekvarts.

Snön yrde omkring mig. Jag var hungrig, i dålig form, tunt klädd. Trots vinden blev dimman allt tätare, mer kompakt, den hade samma färg som tingsrättens korridorer, samma bleka ljus. Första gången de tog mig dit tänkte jag att det liknade en labyrint för försöksmöss, som i ett laboratorium, tanken roade mig, jag hade ännu inte förstått att det var ett laboratorium. De ledde mig genom kilometerlånga korridorer, runt hörn, genom dörrar, hit, dit, ljuset var jämnt och kastade inga skuggor, jag blev okoncentrerad, trött, antagligen var det avsikten. I varje fall upptäckte jag inte direkt – när de till slut öppnade dörren till rättssalen och visade in mig – att du stod där, bara några meter bort, på väg in i salen bredvid.

Två män på varsin sida om dig höll dig i armen, precis som två andra höll mig. De föste in mig genom dörren och låste den bakom mig. Allt gick så fort, ändå hann jag se att du plutade med munnen mot mig, som till en kyss eller för att hyscha.

De placerade mig i en bur mitt på golvet. Domaren betraktade mig. Efteråt har jag tänkt att han måste ha varit en försöksledare, en spelteoretiker, att det lilla

intermezzot i korridoren också måste ha varit planerat. Hur som helst såg han förväntansfull ut – som om han hade en hypotes om vad som skulle hända och såg fram emot att få den bekräftad.

För den som vill bli frigiven så fort som möjligt finns bara ett rationellt svar på fångarnas dilemma: att erkänna. Att du möter mig i korridoren förändrar ingenting, förutom om du får mig att förneka – genom att forma läpparna till ett hyschande, till exempel – kommer din bekännelse att göra dig fri direkt, inte först efter två år, medan jag – förstås – får sitta inne i tre.

Jag vet inte hur det var med dig då. Själv var jag utmattad, nedbruten, jag hade inte sovit eller ätit ordentligt på flera dagar. Jag tänkte på att du stod på samma sätt, i rättssalen bredvid min. Och jag tänkte på vår sista resa till Hovedøya sommaren innan, när det blåste upp till oväder tidigt på eftermiddagen, ön var full av folk och alla ville hem samtidigt, det fanns inte plats för oss på färjan, vi tvingades vänta och vänta, vi stod i duggregnet och höll varandra i handen när blixten slog ner i ett träd bara några meter bort. Vi blev stående, förstenade, utan ord, hand i hand, tills nästa båt lade till och släppte ombord oss. Vi var tvungna att stå ute på däck hela resan. Vi klamrade oss fast vid relingen med en hand, genomblöta av regn och stänk; men vi släppte inte taget om varandra.

För den som älskar villkorslöst finns bara ett rationellt svar på fångarnas dilemma: att förneka. Oavsett vad du samtidigt gör kommer min tystnad att ge dig friheten snarast möjligt: om du också förnekar släpper de dig redan efter ett halvår. Och – ännu bättre – om du skulle erkänna blir du frisläppt direkt och kan åka hem, ja hem: ännu har inga räkningar förfallit, ännu har ingen krävt tvångsförsäljning, du kan sitta vid köksbordet och dricka kaffe och titta ut på de snötäckta kullarna, och när vårsolen kommer, kan du ta bussen till Vippetangen och ställa dig först i kön, du kan stå framme på däck och se solljuset leka i vågorna.

– Var var du, sa domaren och log, den 14 december klockan nio på morgonen?

Trots det mörka skägget var hans ansikte nästan feminint, håret var halvlångt och rufsigt, domarkåpan vit. Det var ett leende i samförstånd, nästan kärleksfullt,

sensuellt, likt hennes leende mot dig när jag stod på trottoaren utanför kaféet i det gråa morgonljuset, skamsen över att ha följt efter dig, och betraktade er genom fönstret. Du lade ditt ansikte mot hennes nacke, mot hennes hår. Jag borde ha gått därifrån, stilla och lugnt, det var onödigt att rusa in, konfrontera dig, springa iväg som en barnunge, hela vägen ner till älven. Egentligen hade du väl inte behövt springa efter mig heller, åtminstone borde vi ha stannat båda två när vi hörde larmet och sirenerna.

Domaren log igen. Han var en attraktiv man. Han var rent ut sagt snygg, vad kan jag säga, jag var som sagt nedbruten, utmattad, rasande, jag fantiserade om att han höll om mig.

Också för den som inte vill något hellre än att tillfoga så stor skada som möjligt finns det inte mer än ett rationellt svar på fångarnas dilemma: att erkänna. Det ger den andra minst två år, i bästa fall tre. Du stod i salen bredvid, en tunn vägg mellan oss, jag tänkte på värmen i sängkläderna och dina fingrar i mitt hår, och de röda lockarna fyllde mig, tog andan ur mig, jag kapitulerade, jag föll ihop där och då och sa att vi hade kört till urmakeriet tidigt på morgonen, väntat på busshållplatsen mitt över gatan tills den unga expediten låst upp och öppnat, jag sa att du tog strypgrepp på henne i det inre rummet, att vi kastade allt i älven för att jag trodde att någon hade sett oss.

Han nickade bekräftande mot mig, domaren, liksom eftertänksamt. Och jag undrade om han hade tänkt på att de olika strategierna i fångarnas dilemma, oavsett om man älskar eller inte, är arg eller inte, de beror inte alls på om man är skyldig, eller på varför man sprang längs älven den där morgonen i december. Det är möjligt att tanken aldrig ens snuddat vid honom, vad vet jag.

Silon på Vippetangen låg äntligen framför mig. De högsta konturerna hade försvunnit i dimman. Parkeringsplatsen var tom. Busshållplatsen var tom. Jag korsade den öppna ytan, gick mot vattnet och frostdimman. Jag ville bara stå där en stund för mig själv och titta på havet.

Det går inga färjor till öarna på vintern. Ingen har ärende dit den tiden på året. Det var vad jag trodde, men det var fel, jag vet det nu; det går alltid båtar.

Jag rundade hörnet och stannade upp. Färjan var i färd med att lägga till. Snett bakom mig, lutad mot väggen på den stora murade byggnaden, stod en man och rökte. Jag skulle precis gå förbi när du tog ett steg fram.

– Hej, sa du.

Jag kände knappt igen dig. Du hade gått upp i vikt. Ditt hår hade grånat, du var blek. Färjan gav ifrån sig oljud. En mås flög över oss, cirkulerade över bryggan, försvann ut över fjorden. Du kom emot mig, la handen på min nacke.

– Du kom, sa du.

Din hand var kall, ändå brände den mot min nackhud. Du nickade mot färjan.

– Vi hinner med den, sa du, om vi springer.

Men vi stod kvar, låsta i beröringen.

Förälskelse är inte samma sak som kärlek. Förälskelse är en annans nacke att lägga ansiktet mot, en ny doft av hud, medicin för den resignerade, trötta, den som har känt sig förbisedd för länge, som har saknat nyfikenheten i sin älskades blick. Men som med alla rus tar förälskelsen slut: den varar i ett halvår till ett år, max två, frågan är bara om kärlek vuxit fram under tiden.

Du står i tingsrättssalen. Du vet att jag är rasande. Och du vet, och vet att jag vet, att mitt erkännande kommer att förhindra – i minst två år – att du vaknar hos henne på morgonen, den rödhåriga, att det är hennes kroppsvärme du känner, i bara några minuter varje morgon innan du springer till tunnelbanan för att hinna till jobbet.

Genom att förneka kommer du därför att sätta mig fri. När värmen kommer, kommer jag att kunna åka ut till öarna ensam, breda ut handduken över det knaggliga berget och sola mig, äta matsäck, titta på myrorna, ensam, rasande, dag efter dag, hela

sommaren – och en eftermiddag, på sensommaren, kommer en kille som liknar dig, lite överviktig, mörk, med vänliga ögon, kanske att sätta sig bredvid mig på bussen hem från Vipppetangen, fråga om allt är okej, bjuda på kaffe, så småningom följa med hem, sova över, medan du fortfarande har mer än två år kvar att avtjäna. Tar du den risken?

Bakom oss gnisslade metall mot bildäck, någon ropade, en visselpipa tjöt. Du log mot mig. Vi sprang.

Däcket var isigt. Bakom oss försvann silon och bryggan, det luktade hav, diesel, bogen slog mot vågtopparna. Matrosen vinkade in oss, vi ignorerade honom; vi stod vid relingen med havsstänket mot ansiktet, min vänstra hand var iskall, den andra var redan ganska varm.

Karine Nyborg

”De elskande fangenes dilemma” finns med i novellsamlingen *Balladen om den usynlige hånd* (Aschehoug 2016). Översättning: Eva Forslund.

Gillar du det du läste? Stöd Liberal Debatt genom att teckna en [prenumeration!](#)

Relaterat

Är vi mer än en rad i ett dataset –
och spelar det någon roll?

Liberal Debatt.

[Kontakt](#) [Om Liberal Debatt](#) [Prenumerera](#) [Alla nummer](#)

© Liberal Debatt 2024

Ansvarig utgivare: Matilda Molander